

Warszawa, 08 sierpnia 2018 r.

Opinia o projekcie rozporządzenia MNiSW w sprawie charakterystyk drugiego stopnia efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6–8 Polskiej Ramy Kwalifikacji (z dn. 25 lipca 2018 r.)

Uwagi ogólne:

Pozytywnie oceniamy uproszczenie charakterystyk w stosunku do obowiązującego obecnie stanu prawnego. Zwracamy jednak uwagę na język, w którym sformułowane zostały charakterystyki – jest on często niezrozumiały bądź niejednoznaczny i zawiera szereg nielogiczności (zob. niżej). Wydaje się, że projekt rozporządzenia przygotowywany był w zbytnim pośpiechu oraz bez uwzględnienia doświadczeń innych krajów w tworzeniu charakterystyk dla poziomów odpowiadających szkolnictwu wyższemu.

Istotnym mankamentem jest faktyczne pokrywanie się części charakterystyk na poziomie 6 i 7, a często i 8. Pozoruje się zróżnicowanie na poziomie leksykalnym, przez dodanie lub zmianę jednego przymiotnika czy czasownika, np.: w zaawansowanym stopniu/w pogłębionym stopniu; wykonywać zadania/innowacyjnie wykonywać zadania. Brak jednak wyjaśnienia, czym różni się stopień zaawansowany od pogłębionego, kiedy zadania się po prostu rozwiązuje, a kiedy innowacyjnie się rozwiązuje, kiedy problem jest identyfikowany twórczo, a kiedy nie, itd. Zwracamy uwagę, że ten sposób opisu charakterystyk efektów uczenia się, występujący także w obecnie obowiązującym rozporządzeniu, jest powszechnie krytykowany przez środowisko jako biurokratyczna nowomowa, pozbawiona konkretnej treści.

Wskazany powyżej brak jednoznaczności i precyzji użytych w opisach charakterystyk sformułowań spowoduje, że ani Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, ani instytucje odpowiedzialne za jakość kształcenia (przede wszystkim Polska Komisja Akredytacyjna), ani poszczególne uczelnie nie będą w stanie należycie zdefiniować efektów kształcenia czy monitorować rzeczywistego osiągnięcia efektów uczenia się.

Postulujemy maksymalne uproszczenie opisów zawartych w charakterystykach, ograniczenie ich do kluczowych kompetencji, oczekiwanych przez projektodawcę oraz sformułowanie opisów w możliwie prostym i jednoznacznym języku. Pozwoli to, naszym zdaniem, na wyeliminowanie obecnie istniejącego patologicznego stanu, w którym programy kształcenia są niejako na siłę dostosowywane do charakterystyk, a ich autorzy nie tylko nie rozumieją jakościowej roli PRK i praktycznego celu swoich działań, ale wręcz traktują te wymagania jako urzędniczą mitręgę.

Uwagi szczegółowe do Załącznika do ww. rozporządzenia

Ad. I.

Kody składnika opisu

P6S_WG – podobnie jak w obecnie obowiązującym rozporządzeniu, treść tej charakterystyki (poza oczywistymi ułomnościami gramatycznymi) jest mało zrozumiała, np. wymienia się „fakty, obiekty i zjawiska oraz dotyczące ich metody” – niejasne jest, co to są „obiekty”, nie wiadomo również, co projektodawca rozumie przez „metody dotyczące faktów, obiektów i zjawisk”. Zgodnie z definicją słownikową, metoda to sposób postępowania zmierzający do określonego celu, tu zaś nie ma mowy o celach. Językowych poprawek wymaga niezrozumiałe sformułowanie: „wybrane fakty [...] stanowiące podstawową wiedzę ogólną z zakresu dyscyplin naukowych lub artystycznych tworzących (sic!) podstawy teoretyczne”. Co więcej – zwracamy uwagę na wewnętrzną sprzeczność sformułowania: „zna i rozumie w zaawansowanym stopniu (...) podstawową wiedzę ogólną”. Niezależnie od intencji tworzących opis tego składnika byłoby niezwykle trudne dla uczelni czy akredytującej instytucji określenie, czym jest zaawansowana znajomość podstawowej wiedzy ogólnej. Co więcej – zgodnie z założeniami Europejskiej Ramy Kwalifikacji – opisy te powinny być zrozumiałe także dla uczestników programów kształcenia, a należy mieć uzasadnione wątpliwości, czy studenci byłiby w stanie wytłumaczyć, o co w tym sformułowaniu chodzi.

Uwzględniając te uwagi proponujemy, aby opis zawierał następujące sformułowanie: „student zna i rozumie podstawy teoretyczne dyscypliny naukowej, stosowane w niej metody gromadzenia, klasyfikacji i analizy informacji oraz wytworzoną w ten sposób wiedzę ogólną w zakresie danej dyscypliny”.

P6S_WK – dla studiów I, II i III stopnia przewiduje się takie same charakterystyki: „student zna i rozumie fundamentalne dylematy współczesnej cywilizacji”, co stoi w sprzeczności z zasadą różnicowania efektów uczenia dla poszczególnych poziomów kształcenia. Zwracamy również uwagę na nadmierną ogólnikowość takiego opisu, a także nieweryfikowalność wiedzy w tym zakresie (co jest, a co nie jest „fundamentalnym dylematem cywilizacji”? jak sprawdzać rozumienie przez studenta owych dylematów?).

Projekt stanowi, że znajomość podstawowych zasad tworzenia i rozwoju różnych form przedsiębiorczości przypisana jest tylko do efektów kształcenia na kierunkach praktycznych. Należałoby rozważyć, czy wiedzy takiej nie należy wymagać od wszystkich absolwentów studiów. Poza tym wątpliwość budzi już samo użyte sformułowanie „zna i rozumie podstawowe zasady tworzenia i rozwoju różnych form indywidualnej przedsiębiorczości”. Z takiego opisu w ogóle nie wynika, jakiego rodzaju wiedzę powinien wykazać się absolwent w zakresie tworzenia i rozwoju indywidualnej przedsiębiorczości. A w dobie rosnących współzależności i społeczeństwa sieciowego trudno zrozumieć, dlaczego pominięto tutaj przedsiębiorczość nieindywidualną.

P6S_UW/P7S_UW/P8S_UW – efekty kształcenia dla I i II stopnia studiów różnią się tylko dodaniem słowa „innovacyjnie” i zamianą sformułowania „nie w pełni przewidywalnych” na „nieprzewidywalnych” (6 poziom: „wykonywać zadania w warunkach nie w pełni przewidywalnych” – 7 poziom: „innovacyjnie wykonywać zadania w nieprzewidywalnych warunkach”). Jest to pozorowanie na poziomie leksykalnym różnic w oczekiwanych efektach kształcenia – pojęcie „innovacyjnie” jest niezdefiniowane i może być dowolnie interpretowane. Porównując poziom 6. oraz 7. trudno jest zrozumieć, dlaczego od absolwentów poziomu 6. nie wymaga się interpretacji informacji. Innymi słowy – trudno sobie wyobrazić studia I stopnia, na których od studentów nie

będzie się wymagało „interpretowania informacji” (a tylko ich „oceny, krytycznej analizy i syntezy”), przekonując ich przy tym, że tego będą się uczyć dopiero na studiach II stopnia.

Ponadto zwracamy uwagę, że efekt przypisany do poziomu 7 (studia II stopnia) „[...] potrafi formułować i testować hipotezy związane z prostymi problemami badawczymi” przypisany został zarówno do profilu praktycznego, jak i ogólnoakademickiego, tymczasem w kontekście poprzedzającego zdania oraz zapisów w projekcie rozporządzenia w sprawie studiów, ta część opisu powinna dotyczyć tylko studiów o profilu ogólnoakademickim.

Efekt dla 8 poziomu kształcenia „transferować wyniki działalności do sfery gospodarczej i społecznej” jest nieprecyzyjny. Zwracamy uwagę, że wdrożenia, komercjalizacja i problemy związane z aplikacyjnością badań stanowią niezwykle skomplikowany obszar wiedzy, łączący umiejętności z wielu dyscyplin, także pozanaukowych; trudno przyjąć, by w czasie studiów doktoranckich, ukierunkowanych na badania naukowe, możliwe było nabycie kompetencji w tym zakresie pozwalających uzyskać przewidywany w rozporządzeniu efekt. Tak szeroko sformułowany efekt kształcenia uzasadniony jest jedynie w przypadku doktoratów wdrożeniowych.

P6S_UK – poprawki językowej wymaga sformułowanie „komunikować się z użyciem specjalistycznej terminologii” (z kim się komunikować?, co to znaczy „z użyciem terminologii”?). Zwracamy uwagę, że dla poziomu 6 absolwent ma tylko umieć się komunikować, dla poziomu 7 – ma umieć się komunikować „ze zróżnicowanymi kręgami odbiorców”. Z kim zatem ma się umieć komunikować absolwent studiów I stopnia (6 poziom)?

W przypadku absolwenta studiów doktoranckich (8 poziom) przewiduje się nabycie kompetencji w zakresie „uczestnictwa w dyskursie naukowym”. Jak projektodawca definiuje „dyskurs”? Wymaga to wyjaśnienia, wydaje się bowiem, że projektodawca używa pojęcia „dyskurs” w zawężonym potocznym (ew. słownikowym) rozumieniu, a nie w rozumieniu naukowym. Brak definicji pozostawia w tym względzie niejasność.

P7S_UO – sformułowania „kierować pracą zespołu” i „podejmować wiodącą rolę w zespole” (poziom 7) wydają się być tożsame. Jeśli projektodawca rozróżnia te kompetencje, konieczne jest jasne ich zdefiniowanie, aby możliwa była ich weryfikacja.

P6S_UU – ten efekt kształcenia - znajdujący się również w obecnie obowiązującym rozporządzeniu – jest nieweryfikowalny, a zatem jego wpisywanie do efektów kształcenia dla kierunków jest de facto tworzeniem fikcji. Dodatkowo, przewidziany dla 7 poziomu efekt „ukierunkowywać innych w tym zakresie” jest nieosiągalny na tym poziomie kształcenia (kogo i w jakich okolicznościach miałby „ukierunkowywać” student/absolwent, który nie realizował specjalizacji dydaktycznej?).

P6S_KK – brak zróżnicowania efektów dla poziomu 6 i 7.

P6S_KO – te efekty kształcenia – znajdujące się również w obecnie obowiązującym rozporządzeniu – są nieweryfikowalne, a zatem ich wpisywanie do efektów kształcenia dla kierunków również jest tworzeniem fikcji. Można zweryfikować co najwyżej wiedzę absolwenta na ten temat. A samo sformułowanie stwierdzające, że absolwent „jest gotów do myślenia (...) w sposób przedsiębiorczy” opisuje efekt kształcenia zupełnie niemożliwy do weryfikacji, nie da się bowiem zbadać i ocenić „gotowości do myślenia”.

P6S_KR – zwracamy uwagę, że w całości efekty zawarte w tej charakterystyce (dla poziomu 6 i 7) mogą być weryfikowane dopiero po podjęciu pracy zawodowej, a nie w trakcie studiów.

Ad. II

Kody składnika opisu:

P6S_UW – nie jest możliwa jednoznaczna ocena tego, czy absolwent ma „wysoko rozwiniętą osobowość artystyczną” (jak definiować osobowość artystyczną, jak ją stopniować, jakie jednoznaczne kryteria miałyby służyć jej ocenie?), a co za tym idzie, czy umie ją wykorzystywać w działalności twórczej.

P6S_UW (sztuki plastyczne) – pojawia się pytanie, czy po ukończeniu studiów artystycznych I stopnia można się nieświadomie posługiwać narzędziami warsztatu artystycznego? Nie jest też jasne, co jest ważnym dla projektodawcy efektem kształcenia: nabycie umiejętności technicznych przez studenta/absolwenta czy świadomość posługiwania się daną techniką? Pozostaje także niejasne, jak zweryfikować, czy i kiedy działalność taka jest „świadoma”?

P7S_UW (sztuki plastyczne) – doprecyzowania wymaga sformułowanie: „wykorzystywać wzorce leżące u podstawy kreacji artystycznej, umożliwiające swobodę i niezależność wypowiedzi artystycznej” – w obecnej formie jest niezrozumiałe.

P6S_UW (teatr i film) – brak zróżnicowania efektów dla poziomu 6 i 7.

P6S_UW (umiejętności warsztatowe) – nie jest jasne, czym różni się „własna koncepcja artystyczna” (6 poziom) od „własnego projektu artystycznego” (7 poziom)? Jeśli projektodawca dostrzega taką różnicę, to konieczna jest definicja obu tych pojęć.

P6S_UK – językowej korekty wymaga sformułowanie „stosować formy zachowań związane z publicznymi prezentacjami”. W obecnej formie jest ono niepoprawne językowo i niezrozumiałe.

P7S_UU – ten efekt uczenia jest nieosiągalny na tym poziomie kształcenia (w jakich okolicznościach student/absolwent miałby zyskać takie kompetencje, jeśli nie realizował specjalizacji dydaktycznej?).

P6S_KR – nie wiadomo, jak zweryfikować „wewnętrzną motywację” studenta.

P6S_KK – opisane w tym punkcie efekty kształcenia są trudne do zdefiniowania i weryfikacji; dodatkowo, sformułowanie efektu dla poziomu 7 w tym punkcie jest bardzo ogólne (o jakie sytuacje chodzi? o jakie mechanizmy psychologiczne? czy w procesie kształcenia te mechanizmy psychologiczne są rozwijane? o jakie działania chodzi?).

P6S_KK (krytycyzm) - brak zróżnicowania efektów dla poziomu 6 i 7.

P6S_KO, P6S_KR - brak zróżnicowania efektów dla poziomu 6 i 7.

Podsumowując, pragniemy zwrócić uwagę na jeszcze jedną, kluczową kwestię. W wielu krajach odwołano się do Europejskiej Ramy Kwalifikacji i inaczej niż w Polsce, nie wprowadzono dodatkowej „charakterystyki drugiego stopnia”. W obecnie obowiązującym rozporządzeniu i w skierowanym do konsultacji projekcie szczegółowość opisu efektów kształcenia ma charakter pozorny i jest wprowadzana niekonsekwentnie (niekiedy efekty dla dwóch poziomów się pokrywają). Prowadzi to do niezrozumiałej i nieprzejrzystej ekwilibrystyki słownej, która nie ułatwia pracy ani uczelniom, ani instytucjom odpowiedzialnym za nadzorowanie jakości nauczania.

Zwracamy uwagę, że choćby w zaleceniach Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2017 roku (Dz. U. UE C 189/15) rozróżnienie pomiędzy poziomem 6 a 7 w odniesieniu do wiedzy jest opisane bardziej zrozumiałym językiem. Na poziomie 6 jest to „zaawansowana wiedza w danej dziedzinie pracy lub nauki obejmująca krytyczne rozumienie teorii i zasad”. Natomiast na poziomie 7: „wysoco

specjalistyczna wiedza, której część stanowi najnowsza wiedza w danej dziedzinie pracy lub nauki, będąca podstawą oryginalnego myślenia lub badań”. W tych sformułowaniach lepiej można uchwycić i zrozumieć różnicę pomiędzy „wiedzą zaawansowaną” a „wysoko specjalistyczną wiedzą”.

Wydaje się, że lepszym rozwiązaniem byłoby pozostanie przy opisie efektów kształcenia zawartych w *Ustawie o zintegrowanym systemie kwalifikacji* (czyli tylko przy charakterystykach pierwszego stopnia). Natomiast szczegółowe opisy, poparte przykładami właściwych rozwiązań, można byłoby zawrzeć w podręcznikach czy wskazówkach opracowanych na przykład przez Polską Komisję Akredytacyjną (uznając jednocześnie konieczność reformy samej PKA). Takie rozwiązania, w którym szczegółowe opisy zawarte są w „codes”, z powodzeniem funkcjonują w Zjednoczonym Królestwie, w Irlandii, ale także w krajach skandynawskich.

Przykładem takiego dobrego rozwiązania może być choćby angielski „*A Brief guide to academic qualifications. Qualification descriptors. Guidance on the implementation of the framework*” przygotowany przez tamtejszą agencję akredytacyjną – Quality Assurance Agency. Zawarte w tej publikacji opisy/wyjaśnienia stanowią przykład, w jaki sposób można byłoby ewentualnie stworzyć (najlepiej nie w formie rozporządzenia) tego rodzaju opisy efektów kształcenia w polskim systemie. Tekst poniżej jest roboczym tłumaczeniem opisu dotyczącego poziomu 7 (studia magisterskie w systemie szkolnictwa wyższego w Zjednoczonym Królestwie).

Dyplom magistra może być nadany studentowi, który wykazał się:

- uporządkowanym rozumieniem przyswojonej wiedzy, krytyczną świadomością współczesnych problemów i/lub nowych odkryć, z których większość znajduje się w awangardzie rozwoju jego dyscypliny naukowej;
- wszechstronnym rozumieniem technik badawczych możliwych do wykorzystania w jego własnych badaniach lub dla dalszego rozwoju nauki;
- oryginalnością w wykorzystaniu zdobytej wiedzy wraz z praktycznym zrozumieniem, jak dostępne techniki badawcze są wykorzystywane do tworzenia i interpretowania wiedzy w danej dyscyplinie naukowej, co pozwala na:
  - krytyczną oceną obecnego stanu wiedzy oraz postępu naukowego w danej dyscyplinie;
  - ocenę stosowanych metodologii oraz stawianie nowych hipotez.

Zasadniczo, posiadacze dyplomu będą w stanie:

- odnosić się do skomplikowanych problemów badawczych w sposób całościowy i twórczy, przedstawiać wyważone sądy w przypadku braku kompletnych danych oraz przedstawiać własne konkluzje w zrozumiałym sposób tak w gronie specjalistów z danej dziedziny, jak i wśród zwyczajnych odbiorców;
- wykazać się samodzielnością i oryginalnością w podejściu do rozwiązywania problemów, niezależnością w planowaniu i realizowaniu zadań badawczych;
- kontynuować rozwój swojej wiedzy oraz doskonalić posiadane umiejętności.

Absolwenci będą wykazywać się kompetencjami niezbędnymi w życiu społecznym i zawodowym, wymagającymi:

- samodzielnej inicjatywy i odpowiedzialności;
- podejmowania decyzji w złożonych sytuacjach i przy ograniczonej wiedzy;
- samodzielnego uczenia się dla dalszego rozwoju zawodowego.

Natomiast opis/charakterystyka dla poziomu 6. (brytyjski licencjat) brzmi następująco:

Dyplom studiów licencjackich z wyróżnieniem [*bachelor's degrees with honours*] może być nadany absolwentom, którzy wykazali się:

- uporządkowanym rozumieniem podstawowych zagadnień ich dyscypliny nauki, obejmującym zdobycie spójnej i szczegółowej wiedzy, która przynajmniej w części jest związana z postępowaniem naukowym w dyscyplinie, sprecyzowanym w programie studiów;
- umiejętnością wykorzystania stosownych technik analizy i badania, właściwych dla danej dyscypliny;
- myśleniem koncepcyjnym, które pozwala studentom:
  - dobierać argumenty i ich bronić oraz/lub rozwiązywać problemy, przy wykorzystaniu idei i technik, spośród których przynajmniej część należy do awangardy badań naukowych w danej dyscyplinie;
  - opisywać i komentować wybrane aspekty współczesnych badań lub postępu wiedzy w danej dyscyplinie
- zrozumieniem dla niepewności, niejednoznaczności oraz ograniczeń wiedzy;
- gotowością do zarządzania własnym uczeniem się oraz umiejętnością samodzielnego krytycznego przeglądu literatury i źródeł (na przykład – recenzowanych artykułów naukowych czy źródeł pierwotnych, właściwych dla danej dyscypliny).

Zasadniczo, posiadacze dyplomu będą w stanie:

- wykorzystywać poznane metody i techniki do oceny, scalania, rozwoju i użycia zdobytej wiedzy, a także inicjować i przeprowadzać projekty naukowe;
- krytycznie oceniać argumenty, przypuszczenia, koncepcje oraz dane (w tym niekompletne) w celu wydawania sądów; a także stawiać właściwe pytania, aby uzyskać rozwiązanie (bądź wskazać możliwe rozwiązania) problemu;
- przekazywać informacje, idee, rozmawiać ze specjalistami i laikami o istniejących problemach i ich rozwiązywaniu.

Absolwent będzie także:

- posiadał umiejętności niezbędne do podjęcia pracy zawodowej;
- zdolny do podejmowania inicjatywy i brania odpowiedzialności za podjęte działania;
- zdolny do podejmowania decyzji w odpowiedzi na złożone problemy;
- posiadał umiejętności niezbędne do dalszego kształcenia w celu rozwoju zawodowego.

Pragniemy przy tym zwrócić uwagę, że przytoczone powyżej opisy nie są fragmentem regulacji prawnej, ale wskazówką, jak należy rozumieć i stosować charakterystyki pierwszego stopnia (według polskiej nomenklatury). Powyższym wykazom zawierającym opisy wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych towarzyszą wielostronicowe wyjaśnienia, napisane w taki sposób, by każdy czytelnik mógł zrozumieć, o co w istocie chodzi w podziale na poziomy w Ramie Kwalifikacji i czego oczekuje się od absolwentów kolejnych poziomów kształcenia. Takie podejście nie jest możliwe w sytuacji, kiedy opisy te są elementem prawa powszechnego, czyli rozporządzenia, jak to ma miejsce w polskim systemie. I z tego powodu wydaje się, że właśnie zmiana prawa i pozostawienie jedynie opisu zawartego w *Ustawie o zintegrowanym systemie kwalifikacji* byłoby rozwiązaniem skuteczniejszym niż obecnie obowiązujące w Polsce. Oczywiście, pod warunkiem przygotowania rzetelnego i zrozumiałego dla przeciętnego odbiorcy wyjaśnienia przez właściwą instytucję działającą w ramach systemu polskiego szkolnictwa wyższego.